

cu cele realizate nemijlocit după original și încheind cu emisiunile din faza finală, aparțin unuia și aceluiași proces, desfășurat în timp, cu etape succesive, legate organic între ele.

Și de data aceasta găsim repetindu-se greșeala de a se identifica localitatea Mireșu Mare (jud. Maramureș), locul de descoperire al unuia din cele mai interesante tezaure cu imitații de tip Filip al II-lea din Dacia, cu comuna Nireș din jud. Cluj. După cum am mai arătat și cu alt prilej¹, monedele publicate de Kerényi András ca provenind de la Nagynyiresi, respectiv Mireșu Mare și nu Nireș, reprezintă o parte din tezaurul de la Tulghieș, sat aparținând comunei Mireșu Mare (jud. Maramureș). Cu ceva mai multă atenție autoarea ar fi reușit să elimine o astfel de greșeală și să nu mai fie nevoită să facă pe două pagini un paralelism nu între două

tezaure, ci între două părți ale unuia și aceluiași tezaur.

Observațiile de mai sus ne îndreptățesc, credem, să apreciem că încercarea făcută de I. Winkler de a contribui la o mai bună orientare în monetăria geto-dacică nu numai că nu reprezintă un pas înainte, dar nu reușește nici cel puțin să se ridice la nivelul clasificării lui C. Moisil² din 1920 și a lui K. Pink³ din 1939. O astfel de prezentare nu face decât să complice și mai mult căile de înțelegere și de rezolvare a monetăriei locale din Dacia. Comentarii și aprecieri în plus sînt, socotim noi, de prisos. Sperăm ca observațiile și sublinierile de mai sus să rămîin în atenția autoarei și să servească celor interesați pentru o mai bună înțelegere a unor aspecte din numismatica geto-dacică.

C. Preda

Heinmann Bullinger, *Spätantike Gürtelbeschläge. Typen, Herstellung, Trageweise und Datierung*

A. Text : 111 p. și B. Tafeln : 10 p. + 62 Abbil. + LXIX Taf. + 3 Falttaf. ; cu un rezumat englez ; în seria „Dissertationes Archaeologicae Gandenses”, vol. XII — curante S. J. De Laet, Brugge, 1969.

Cel de al XII-lea volum al cunoscutei serii de studii arheologice îngrijită de către prof. S. J. De Laet ne oferă în două voluminoase fascicule o monografie completă asupra cataramelor romane tirzii și a accesoriilor lor, decorate în tehnica exciziei. Majoritatea acestor obiecte turnate în bronz se datează din ultimele două veacuri de existență a imperiului roman de apus, se întîlnesc mai mult în Occident, avînd ca limită de răspîndire spre răsărit teritoriile României și Bulgariei.

Materialul se găsește astăzi răspîndit în diferite muzee din Belgia, Bulgaria, Danemarca, Germania, Anglia, Franța, Italia, Iugoslavia, Olanda, Austria, România și Ungaria.

În ultimii 50 de ani, această categorie de obiecte destinate în special soldaților a atras atenția unor învățați, ca A. Riegl, G. Behrens, J. Werner etc. care au încercat să realizeze primele repertorii și să formuleze considerații de natură istorico-artistică asupra lor. Aceste culegeri s-au îmbogățit parțial prin descoperirea treptată a unor noi exemplare, reunite azi cu multă competență științifică de către H. Bullinger.

În afară de realizarea unui repertoriu complet și bine ilustrat, pe autor îl preocupă câteva probleme fundamentale privitoare la

¹ Vezi recenzia noastră asupra articolului publicat de I. Winkler în *Acta arch. Carpathica*, VIII, 1966, 1—2, p. 83—100 ; în *SCIV*, 21, 1970, 4, p. 705 — 707.

² Constantin Moisil, *Monetele dacilor*, în *BSNR*, XV, 1920, p. 59—73.

³ K. Pink, *Die Münzprägung der Ostketten und ihrer Nachbarn*, în *Diss Pann*, 15, seria II, 1939.

aceste garnituri de centuri: tipologia, cronologia, caracteristicile tehnologice, felul de a le purta, metodele de producție a lor etc. În cercetările sale pentru lămurirea acestor probleme, el apelează și la ajutorul unor sculpturi și monede contempoane. Pe baza datelor culese din aceste domenii și a unor indicații furnizate de către săpăturile arheologice, H. Bullinger reușește să corecteze vechea cronologie privitoare la plasarea acestor cataramă și podoabe de centuri. Ele apar încă din secolul al III-lea e. n., cea mai mare răspândire au avut-o în a doua jumătate a secolului al IV-lea e. n. și au persistat până la mijlocul secolului al V-lea e. n.

Primul capitol al lucrării are ca temă tipurile și sistemele de fabricare a acestor obiecte de bronz (p. 11—39). Pe baza unor examinări amănunțite asupra originalelor din muzee, se ajunge la concluzia că meșterii romani au folosit pentru producerea lor toate cele trei sisteme cunoscute în antichitate în ceea ce privește turnarea bronzului, dar au dat precădere metodei cu „ceara pierdută”. Aceasta era cea mai potrivită pentru obținerea unor ornamente adâncite pe placă și de caracter geometric (triunghiuri, cercuri, spirale etc.), supuse unor corecturi și cizelări, incrustări, poleiri cu aur etc.

H. Bullinger, le împarte în: cataramă pentru centuri (formate din 2—4 piese), virfuri de curea, fixatoare de petrecut curea, garnituri pentru curele în diagonală, garnituri cu podoabe diferite, pandantive etc. În grupa cataramelor formate din 2—4 piese, a limbilor de curea, a fixatoarelor etc. sînt stabilite cu multă migală și precizie o serie de subtipuri.

De mare importanță (în cea mai mare parte original) apare cel de-al *doilea capitol* destinat reconstituirii felului cum era fixată pe centurile și pe curelele petrecute peste umăr, această variată gamă de garnituri metalice.

Pe baza examinării garniturilor păstrate cu piesele complete, se stabilesc mai multe tipuri de aranjament pe curele, bogat descrise în text (p. 39—63) și ilustrate amănunțit (fig. 9—62).

Cel de-al *treilea capitol* (p. 63—70) discută importanța controversă în ceea ce privește datarea acestui material, problemă clarificată

de H. Bullinger, pe baza indicațiilor oferite de unele săpături arheologice, prin descoperirea lor alături de monede și prin reproducerea lor pe unele sculpturi de piatră ce ne oferă o cronologie certă. Se subliniază că în această privință, garnitura completă descoperită în săpăturile de la Sucidava, într-un strat de incendiu al cetății, împreună cu monedele de la Theodosius II, este de o mare importanță pentru stabilirea limitei cronologice ultime, până la care se mai poate vorbi de folosirea acestor piese.

Cercetînd cu atenție o serie de stele funerare din provinciile romane dunărene, H. Bullinger demonstrează că centura cu cataramă și alte accesorii din bronz era la modă în Illyricum, în secolul al III-lea e. n. De la aceste populații ilirice, moda s-a transmis pe timpul domniei împăraților iliri, ca semn distinctiv, în cadrul corpului administrativ civil și al trupelor romane de la granițele dunărene și rene, unde o găsim foarte răspîndită în secolul al IV-lea e. n. Din sinul garnizoanelor romane de pe limesurile Dunării și Rinului, câteva piese au putut pătrunde și în lumea popoarelor barbare sau în regiuni care aparținuseră cîndva imperiului român (Dacia).

Cele trei capitole ale lucrării sale sînt încheiate de autor cu câteva pagini de concluzii generale (p. 71—74), în care se formulează sintetic rezultatele cercetărilor sale atât de dificile, cu un material răspîndit azi în întreaga Europă, lipsit de inscripții și de alte informații. Aceste concluzii sînt redată și în rezumatul englezesc (p. 75—78).

Ca anexe ale textului expozitiv sînt prezentate: lista bibliografică a temei, catalogul alfabetic al descoperirilor (în număr de 158), indicele alfabetic al localităților menționate în expunere și în fascicula cu materialul ilustrativ, indicele cu numele autorilor citați în cursul expunerii și un indice de obiecte, terminologie etc.

Pentru specialiști, va fi în viitor de foarte mare utilitate volumul cu planșe și desene strînse de autor. Prin felul de organizare a materialului, ne pune la îndemînă întregul material și ușurința de a-l consulta rapid.

Natural, modestia și adesea stereotipia

acestor garnituri, lasă descoperite unele probleme importante, ca aceea privitoare la identificarea topografică a atelierelor de producție. Descoperiri arheologice viitoare vor putea aduce probabil lumini noi și în ceea ce privește încadrarea acestor piese provinciale în fluxul artei romane târzii și decadente.

Nu ne putem explica absența unei hărți

a descoperirilor, în cartea lui H. Bullinger atât de copios ilustrată!

H. Bullinger a realizat astfel un *corpus* de o stringentă nevoie științifică, care își va păstra în viitor valoarea sa ca operă de căpetenie și de lucru, cel puțin 30—50 de ani.

D. Tudor